

BILANS SPOLJNOTRGOVINSKE RAZMENE POVRĆA REPUBLIKE SRBIJE

Vlahović, B.,¹ Puškarić, A.,² Stevanović, S.,³

REZIME

Izvoz povrća predstavlja značajan zamajac ukupne proizvodnje. U radu se analizira uvoz i izvoz povrća iz Republike Srbije, regionalna destinacija i bilans spoljnotrgovinske razmene. Autori daju neophodne mere u cilju povećanja izvoza na međunarodno tržište.

Ključne reči: povrće, izvoz, uvoz, bilans spoljnotrgovinske razmene.

1. UVOD

Osnovni cilj istraživanja jeste, da se sagleda izvoz, uvoz i ostvarene tendencije, kao i regionalna destinacija izvoza svežeg i prerađenog povrća iz Republike Srbije. Cilj je, takođe, da se sagleda bilans spoljnotrgovinske razmene povrća.

Osnovni izvori podataka preuzeti su iz baze podataka Republičkog zavoda za statistiku iz Beograda, za vremenski period od 2000 do 2005 godine. Istraživanje se zasniva na tzv. "istraživanju za stolom" ("desk research"), odnosno, predstavlja obradu raspoloživih podataka uz primenu standardnih statističko-matematičkih metoda. Najznačajnije pojave prikazane su putem tabela i grafikona.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.1. Izvoz povrća iz Republike Srbije

Republika Srbija je u vremenskom periodu (2000–2005) ostvarila prosečan izvoz svežeg i prerađenog povrća u vrednosti od 45,8 miliona US dolara, uz tendenciju značajnog porasta, po stopi od 13,5% godišnje. U početnoj godini izvoz je iznosio 28,3 miliona, da bi u poslednjoj (2005) dostigao 61,3 miliona US dolara i praktično, se udvostručio (*grafikon 1*). Jedna od osnovnih karakteristika izvoza jeste izražena varijabilnost, a neznatan

¹ Dr Branislav Vlahović, redovni profesor, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

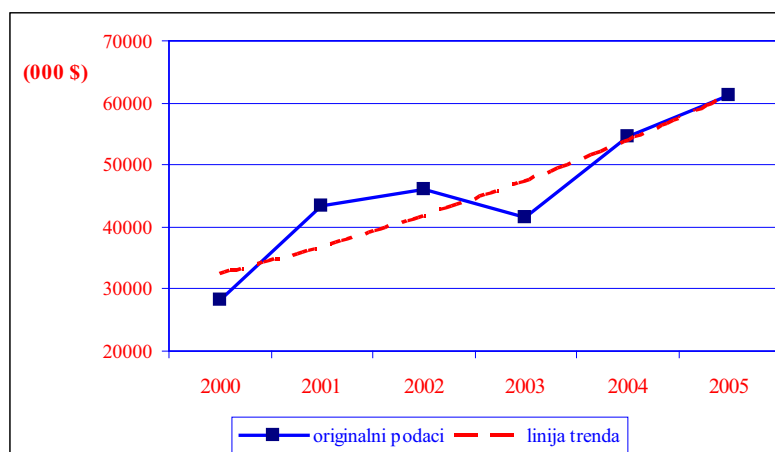
² Mr Anton Puškarić, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd

³ Mr Saša Stevanović, JKP „Tržnica“, Novi Sad

pad prisutan je jedino u 2003. godini. Isti je uslovljen, između ostalog, padom ukupne domaće proizvodnje usled delovanja, pre svega, klimatskih uslova (Vlahović i sar. 2006).

Grafikon 1: Izvoz povrća iz Republike Srbije (000 \$)

Chart 1: Export of Vegetables from the Republic of Serbia (000 \$)

Neosporno je da su postignuti dobri izvozni rezultati povrća. Isti dobijaju na značaju kada se zna da je spoljno-trgovinska regulativa sredinom 2001. godine revidirala carinsku tarifu, ukinula kvote, dozvole i smanjila tarifnu disperziju. Izvozne subvencije su na relativno skromnom nivou. Na ostvareni izvoz povrća iz naše zemlje uticao je čitav niz faktora, od kojih su najznačajniji sledeći (Vlahović i sar. 2002):

- Obim i struktura domaće proizvodnje povrća,
- Nivo tražnje, odnosno potrošnje povrća u zemlji. Ukupna potrošnja povrća iskazana po stanovniku na nivou je od nešto preko 100 kilograma (2006).
- Obim, veličina i stabilnost izvoznih viškova,
- Asortiman i kvalitet proizvoda,
- Odnos između cena na domaćem i na međunarodnom tržištu,
- Obim i struktura prerade povrća u kapacitetima prerađivačke industrije,
- Mere agrarne politike, pre svega, visina državnih stimulacija za izvozno orijentisanu proizvodnju i sl.

2.1.1. Izvoz svežeg i zamrznutog povrća

U ovom delu rada data je analiza izvoza svežeg i zamrznutog povrća (*robni odsek 054*). U definisanom vremenskom periodu ostvaren je prosečan izvoz pomenutog robnog odseka u vrednosti od 26,2 miliona dolara, uz tendenciju porasta po značajnoj stopi od 16,6% godišnje (*grafikon 2*). U strukturi izvoza značajnije je učešće svežeg i zamrznutog povrća (57%), u odnosu na prerađeno povrće (43%). Najveći izvoz je svežih šampinjona, zatim krompira, crnog luka, paprike i krastavaca. U kategoriji smrznutog povrća najveći izvoz je graška, boranije, kukuruza šećerca i mešanog povrća. Izvoz pomenutog robnog odseka povrća usmeren je u 55 zemalja sveta.

Najveći deo izvoza *svežeg i zamrznutog povrća*, usmeren je u *Italiju*, prosečno 9,9 miliona US \$, što predstavlja više od trećine (37,8%) ukupnog izvoza. U poslednjoj godini, u odnosu na početnu, izvoz u pomenutu zemlju skoro je udvostručen, što je rezultiralo visokim stopama rasta (*tabela 1*). Italija predstavlja dugogodišnjeg značajnog uvoznika povrća iz naše zemlje. Prema rezultatima istraživanja *Vlahovića i sar. (2002)*, vezana za period 1996-2000, Italija je, takođe, dominirala u strukturi našeg izvoza.

Grafikon 2. Izvoz svežeg i zamrznutog povrća iz Republike Srbije (000 \$)

Chart 2. Export of fresh and frozen vegetables from the Republic of Serbia (000 \$)

Slede *Nemačka* sa 10,4%, *Bosna i Hercegovina* sa 6,4%, *Mađarska* sa 6,1% i *Slovenija* sa 5,5%. Napred navedene zemlje apsorbivale su dve trećine ukupnog izvoza. Ostale zemlje imaju znatno manje učešće. Iz sprovedene analize može se videti izrazito mali izvoz u *Rusku Federaciju* (0,35%) i *SAD* (0,22%), koje, ujedno, predstavljaju i velike svetske uvoznike povrća (FAO, 2007). Ono što je pozitivno jeste da najveći uvoznici svežeg i zamrznutog povrća iz Republike Srbije povećavaju svoj uvoz, izuzev *Francuske*, koja ga neznatno smanjuje. Najdinamičniji porast uvoza imaju *Rumunija* i *Slovenija*.

Tabela 1. Izvoz svežeg i smrznutog povrća iz Republike Srbije (2000–2005), 000 dolara

Table 1. Export of fresh and frozen vegetables from the Republic of Serbia (2000–2005), 000 \$

Zemlja	Prosek (000\$)	Interval varijacije		CV (%)	Struktura izvoza (%)	Stopa promene (%)
		min	max			
Italija / Italy	9.930	5.863	12.810	25,39	37,88	8,79
Nemačka / Germany	2.734	760	3.924	43,15	10,43	31,44
Bosna i Herc. / Bosnia	1.683	1.043	2.447	32,56	6,42	19,29
Mađarska / Hungary	1.609	439	3.069	57,57	6,14	9,95
Slovenija / Slovenia	1.449	31	2.390	64,60	5,53	104,59
Obračun na bazi podataka odeljenja za statistiku spoljne trgovine, RZS Beograd						

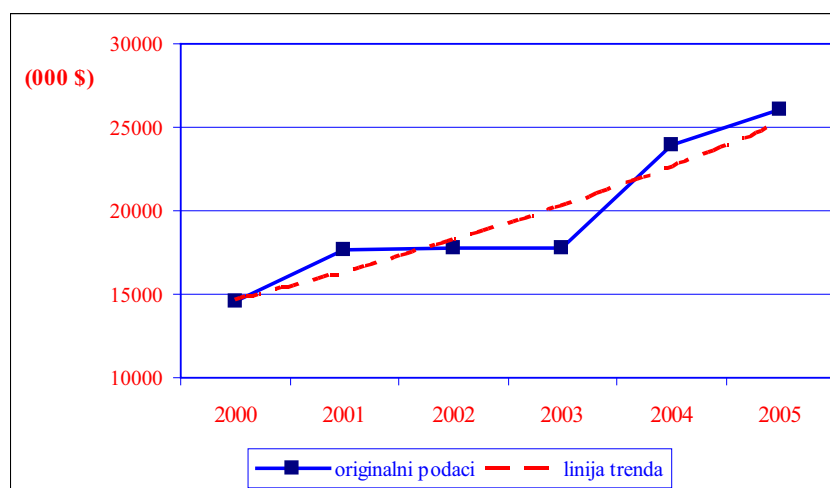
U strukturi izvoza dominiraju evropske zemlje. U okviru Evropskih zemalja dominiraju zemlje Evropske unije sa 76%. Prema tome, ovo tržište izuzetno je značajno kao potencijalno, i u narednom periodu. Ono mora biti predmet stalnog istraživanja i sagledavanja potreba i preferencija potrošača. Postoje značajni problemi i velike teškoće pri izvozu povrća u pomenutu ekonomsku grupaciju, koji su nastali, pre svega, zbog uticaja protekcionističkih mera, ali često i zbog našeg neorganizovanja, nepridržavanja uzansi o kvalitetu i rokova isporuke. Agrarni protekcionizam svojim suptilno razrađenim mehanizmom naročito je razvijen u zemljama Evropske unije, što predstavlja teškoću i značajnu barijeru za povećanje našeg izvoza na ovo, nama najznačajnije tržište.

2.1.2. Izvoz prerađenog povrća

U ovom delu rada data je analiza izvoza prerađenog povrća – *dehidrirano, marinirano, biofermentisano, pasterizovano i sterilizovano (robni odsek 056)*. U posmatranom periodu prosečno je ostvaren izvoz pomenutog robnog odseka u vrednosti od 19,6 miliona dolara, uz tendenciju rasta po stopi od 11,4% godišnje (*grafikon 3*). Prisutan trend izvoza, je značajan, ali je nešto je umereniji u odnosu na izvoz svežeg povrća.

Grafikon 3. Izvoz prerađenog povrća iz Republike Srbije (000 \$)

Chart 3. Export of processed vegetables from the Republic of Serbia (000 \$)

U strukturi ukupnog izvoza prerađeno povrće ima nešto manje učešće u odnosu na sveže i zamrznuto. Za njegovo veće učešće, neophodna je moderna, razvijena, visoko produktivna industrija za prerađu povrća. Za izvozno orijentisan razvoj industrije za prerađu povrća neophodno je sledeće:

- Potrebno je obezbediti dovoljnu sirovinsku bazu, odnosno proizvodnju kvalitetnog povrća pogodnog za industrijsku prerađu.
- Potrebno je proširenje asortimana na bazi prerađenog povrća, koji treba da bude koncipiran prema potrebama i zahtevima inostranog tržišta.
- Moraju se iznalaziti nova rešenja u domenu tehnike i tehnologije proizvodnje i pakovanja povrća.

- Uvođenje ISSO i HACCP standarda u proizvodnju.

U analiziranom periodu, izvoz pomenutog robnog sektora povrća usmeren je u 50 zemalja sveta sa različitim vrednostima. Najveći izvoz, kategorije dehidriranog povrća je sušenih šampinjona, a kategorije pasterezovanog i sterilisovanog povrća – pečurke, kukuruz šećerac, krastavac paprika i ajvar.

Najveći deo izvoza, kao i kod svežeg povrća, usmeren je u *Italiju*, vrednosno, prosečno 7,1 miliona US \$, što predstavlja 27,7% ukupnog izvoza. Evidentno je da izvoz beleži tendenciju izvesnog pada, po prosečnoj stopi od 3,9% godišnje. (tabela 2). Slede *Ruska Federacija* sa 26%, *Republika Makedonija* sa 22,3% i *Bosna i Hercegovina* sa 15,2%. Napred navedene zemlje, apsolutno dominiraju u izvozu, odnosno, apsorbirale su 91% ukupnog izvoza prerađenog povrća iz Republike Srbije. Sve ostale zemlje imaju veoma malo učešće u izvozu. Prema tome, u strategiji izvoza pomenute zemlje moraju da imaju dominantno mesto.

Izrazito je mali izvoz u SAD, svega 0,14% ukupnog izvoza pomenutog robnog sektora. Ono što je pozitivno jeste da najveći uvoznici prerađenog povrća, povećavaju svoj uvoz, izuzev pomenute Italije, Mađarske i Švajcarske, koja ga neznatno smanjuju. Najdinamičniji porast uvoza imaju Hrvatska i Slovenija.

Tabela 2. Izvoz prerađenog povrća iz Republike Srbije (2000–2005), 000 dolara

Table 2. Export of processed vegetables from the Republic of Serbia (2000–2005), 000 \$

Zemlja	Prosek (000\$)	Interval varijacije		CV (%)	Struktura izvoza (%)	Stopa promene (%)
		min	max			
Italija / Italy	7.084	6.501	7.980	8,62	27,77	–3,92
Rusija / Russia	3.494	148	9.067	95,14	26,02	43,85
R.Makedonija / Mac.	2.396	1.135	3.218	30,51	22,35	19,66
Bosna i Herc. / Bosnia	1.868	1.264	2.847	28,42	15,18	11,54
Nemačka / Germany	1.326	0	2.011	*	2,61	*
Obračun na bazi podataka odeljenja za statistiku spoljne trgovine, RZS Beograd * zbog prekida kontinuiteta u vremenskoj seriji nije bilo moguće izračunati koeficijent varijacije i stopu promene						

Evropska unija predstavlja potencijalno najznačajnijeg kupca povrća iz naše zemlje. Smatramo da je neophodan marketinški pristup izvozu – što podrazumeva, pre svega, istraživanje tržišta i izvoz koje će zadovoljiti potrebe tržišta u pogledu kvaliteta, cene i asortimana. Takođe, neophodan je znatno agresivniji izvozni marketing od dosadašnjeg.

Potrebno je odgovarajućim ekonomskim merama stimulisati izvozno orijentisanu proizvodnju povrća. Posebnu pažnju treba posvetiti proizvodnji zdravstveno bezbednog, odnosno biološki vrednijeg i ekološki čistog povrća. Neophodno je podići konkurentnost povrća iz naše zemlje u odnosu na ostale najveće svetske izvoznike. Kvalitetom proizvoda potrebno je graditi prepoznatljivu robnu marku (*brand*). Takođe, potrebno je više nego do sada voditi računa o ambalaži povrća, koja treba da ima moderan dizajn i ekološku kompatibilnost.

Našim privrednim subjektima, kao neminovnost, nameće se borba za sticanje što boljih tržišnih pozicija, odnosno izbor novih ciljnih tržišta na kojima će moći da plasiraju

svoje proizvode. To zahteva tržišno i drugo restrukturiranje naših subjekata privređivanja. Pri tome, važno je shvatiti da kvalitet proizvoda postaje sve značajniji faktor konkurencije. S tim u vezi naša šansa na inostranom, posebno probirljivom zapadno-evropskom tržištu, jeste organska poljoprivreda (Pejanović i sar. 2002).

Problem naše zemlje jest veliki broj relativno malih kapaciteta za preradu, koji su, u velikoj meri, tehnički i tehnološki inferiorni u odnosu na visoko razvijene zemlje. Njihova proizvodnja i asortiman relativno je mali, da bi se zadovoljila određena tržišta u pogledu količina proizvoda. Neophodno je unificirati izvozni program u jedinstvenu robnu marku “*Serbian Vegetables*”, ili “*Vegetables of Serbia*” i dr., sa akcentom na visok kvalitet i zdravstveno bezbedni karakter.

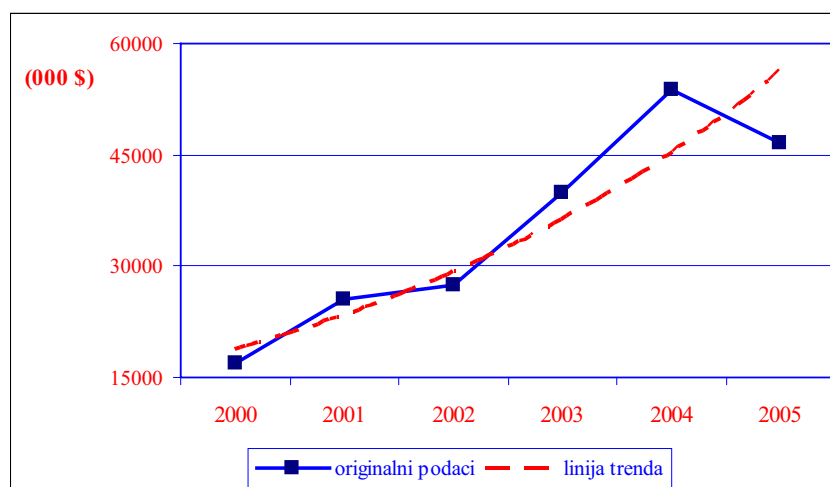
2.2. Uvoz povrća u Republiku Srbiju

Republika Srbija u vremenskom periodu (2000-2005) ostvarila je prosečan uvoz povrća u vrednosti od 35,1 miliona US dolara, uz tendenciju značajnog porasta po stopi od 24,4% godišnje. Trend uvoza intenzivniji je od ostvarenog izvoza.

Apsolutno najveća vrednost uvoza ostvarena je u 2004. godini, 54 miliona US \$. Jedna od osnovnih karakteristika izvoza jeste izražena varijabilnost (grafikon 4). U strukturi uvoza značajnije je učešće svežeg i zamrznutog (70%), u odnosu na prerađeno povrće (30%).

Grafikon 4. Uvoz povrća u Republiku Srbiju (000 \$)

Grafikon 4. Import of vegetables to the Republic of Serbia (000 \$)

Uvoz svežeg i zamrznutog povrća – prosečan uvoz pomenutog robnog odseka iznosi 24,5 miliona dolara US dolara, uz tendenciju porasta po značajnoj stopi od 23,6% godišnje. Republika Srbija *sveže i zamrznuto povrće* uvozi iz 70 zemalja sveta.

Najveća vrednost uvoza, je iz *Republike Makedonije*, prosečno 8,4 miliona US \$, što predstavlja više od trećine (34,4%) ukupnog uvoza. Trend uvoza iz pomenute zemlje izuzetno je značajan (stopa rasta 34,4% godišnje). Ona predstavlja tradicionalno značajnog spoljnotrgovinskog partnera. U strukturi uvoza dominiraju paradajz i paprika. Slede *Ho-*

landija sa 12,8%, Nemačka sa 8,8%, Turska sa 8,6% i Kina sa 4,5%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza učestvuju sa više od dve trećine, odnosno 69,1%. Najdinamičniji porast uvoza je iz Kine i Republike Makedonije.

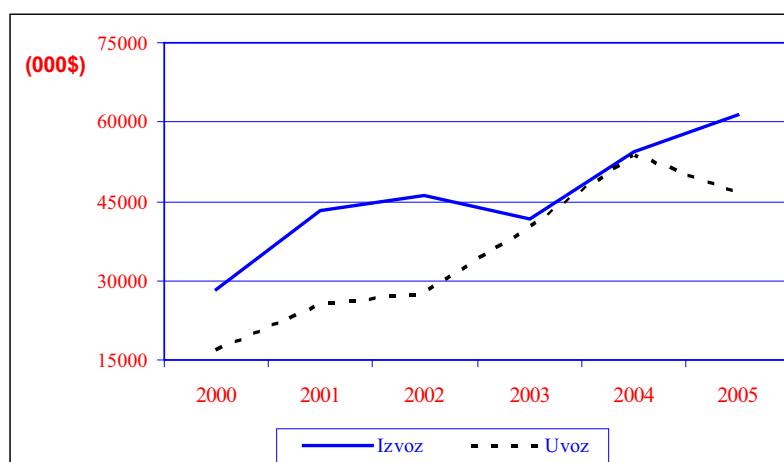
Uvoz prerađenog povrća – prosečan uzvoz pomenutog robnog odseka iznosi 10,5 miliona dolara US dolara, uz tendenciju porasta po intenzivnoj stopi od 26,4% godišnje. Uvoz prerađenog povrća ima značajniju dinamiku od uvoza svežeg povrća. Republika Srbija prerađeno povrće uvozi iz 54 zemlje sveta. Najviše se uvozi pasterizovano i sterilizovano povrće (šampinjoni, pasulj, krastavac, cvekla, kukuruz šećerac, paprika, mrkva.)

Najveća vrednost uvoza prerađenog povrća, kao i svežeg, je iz Republike Makedonije, prosečno 2,0 miliona US \$, što predstavlja 18,9% ukupnog uvoza. Slede Italija sa 18,8%, Kina sa 9,4%, Bosna i Hercegovina sa 9,3% i Grčka sa 6,4%. Napred navedene zemlje u strukturi ukupnog uvoza učestvuju sa 62,2%. Pored navedenih, značajniji uvoz je iz: Šri Lanke, Indonezije, Poljske, Nemačke i Turske. Najdinamičniji porast uvoza je iz Grčke i Kine.

2.3. Bilans spoljnotrgovinske razmene povrća

U istraživanom vremenskom periodu Republika Srbija ostvarila je pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene povrća. Prosečan suficit razmene iznosio je 10,7 miliona US dolara.

Grafikon 5. Kretanje bilansa spoljnotrgovinske razmene povrća (000 \$)
Grafikon 5. Balance of foreign exchange of vegetables' variations (000 \$)

U celokupnom analiziranom vremenskom periodu prisutan je pozitivan bilans razmene povrća, s tim da se isti u poslednjim godinama značajno smanjuje (stopa 21,1% godišnje). Ukoliko se nastave ispoljeni trendovi uvoza, može se u veoma bliskoj budućnosti očekivati veći uvoz od izvoza povrća, odnosno negativan bilans spoljnotrgovinske razmene povrća, prema tome, nastavak povoljnog trenda kretanja izvoza nameće se kao imperativ domaćim proizvođačima i industriji za preradu povrća.

3. ZAKLJUČCI

- Republika Srbija je u vremenskom periodu (2000-2005) ostvarila prosečan izvoz svežeg i prerađenog povrća u vrednosti od 45,8 miliona US dolara, uz tendenciju značajnog porasta, po stopi od 13,5% godišnje.
- U strukturi izvoza značajnije je učešće svežeg i zamrznutog (57%) u odnosu na prerađeno povrće – *dehidrirano, marinirano, biofermentisano, pasterizovano i sterilizovano* (43%).
- Najveći deo izvoza povrća usmeren je u Italiju, koja je apsorbirala 37% izvoza, slede Nemačka i Bosna i Hercegovina.
- Prosečan uvoz povrća iznosio je 35,1 miliona US dolara, uz tendenciju značajnog porasta po stopi od 24,4% godišnje. Trend uvoza intenzivniji je od ostvarenog izvoza.
- U istraživanom vremenskom periodu Republika Srbija ostvarila je pozitivan bilans spoljnotrgovinske razmene povrća. Prosečan suficit razmene iznosi 10,7 miliona US dolara.

4. LITERATURA

1. Pejanović, R., Vlahović, B., Tica, N., Radojević, V. (2002): Tržišno restrukturiranje subjekata u agrobiznisu, Zbornik radova IX naučnog skupa: Tehnologija, kultura i razvoj, udruženje: Tehnologija i društvo, Beograd.
2. Popović, M. (1987): Proizvodnja i potrošnja povrća u Jugoslaviji – stanje i perspektive, Hrana i razvoj, Beograd.
3. Tomić, D., Vlahović, B., (2004.): Tendencije izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda iz Srbije i Crne Gore, Naučni skup: „Poljoprivreda u tranziciji”, časopis Ekonomika poljoprivrede, specijalni broj, Beograd.
4. Vlahović, B., (2003.): Tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, specijalni deo, knjiga II, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
5. Vlahović, B., Ilin, Ž., Umićević, Biljana (2002): Stanje i mogućnosti za plasman povrća na međunarodno tržište, Savremeni povrtar, naučno-stručni časopis, broj 3–4, Novi Sad.
6. Vlahović, B., Stevanović, S., Tomašević, D., Zelenjak, M. (2006): Agrarna proizvodnja u Republici Srbiji, DAES, Beograd.
7. Vlahović, B., Umićević, Biljana (1999): Mogućnost izvoza i potrebe uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, Naučno-stručni seminar: “Mala i srednja preduzeća u agrobiznisu”, Novi Sad.
8. Vujičić, Biserka, Vračar, LJ., Štajnfelđ, M. (1995): Stanje i perspektiva prerade voća i povrća“, IV kongres o hrani: Razvoj agroindustrijske proizvodnje Jugoslavije, knjiga 1, Beograd.

BALANCE OF FOREIGN EXCHANGE OF VEGETABLES OF REPUBLIC OF SERBIA

by

Vlahović, B., Puškarić, A., Stevanović, S.,

SUMMARY

Vegetable export represent the significant trigger force of total production. In this paper, export and import of vegetable in the Republic of Serbia, regional destination, and balance of foreign exchange, are being analyzed. Authors are presenting the necessary measures for increasing the export to international market.

Key words: vegetable, export, import, foreign exchange balance.

Primljeno: 23.09.2007.

Prihvaćeno: 02.10.2007.